ZAMONAVIY HUQUQSHUNOSLIKNING AKTUAL MUAMMOLARI

XXIII-RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

YAKUNLARI BO'YICHA ILMIY ISHLAR TO'PLAMI

Issue - 10(2026) Available at www.uznauka.uz

MAHALLA DARAJASIDA KRIMINOGEN XARITALASH VA HOT-SPOT YONDASHUVI ASOSIDA PROFILAKTIKA REJALARINI SHAKLLANTIRISHNING HUQUQIY-TASHKILIY MASALALARI

Nusratullayev Shaxboz Jumanazar o‘g‘li

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

Elektron pochta: shaxxxxx1100@gmail.com

Annotatsiya. *Tezisda mahalla darajasida huquqbuzarliklar profilaktikasini hududiy toifalashdan aniq vaqt–joy konsentratsiyasiga asoslangan kriminogen xaritalash modeliga o‘tkazish masalasi tahlil qilinadi. Amaliyotda mahallalarni “qizil–sariq–yashil” toifalarga ajratish hududiy ustuvorlikni belgilashga xizmat qilsa-da, jinoyatning aynan qaysi ko‘cha, obyekt, manzil klasteri yoki vaqt oralig‘ida takrorlanayotganini ko‘rsatmaydi. Shu bois tezisda geokodlangan va vaqt belgisi qo‘yilgan ma’lumotlar asosida mikrohududiy “qaynoq nuqtalar”ni aniqlash, ularga mos profilaktika resurslarini qayta taqsimlash va natijani qayta o‘lchashga asoslangan “xaritalash → tahlil → manzilli chora → resurs → baholash → yangilash” sikli taklif etiladi. Hot-spot yondashuvi butun mahallani xavfli deb belgilash emas, kichik geografik birlikdagi takroriy hodisalarni aniqlash vositasi ekanligi asoslanadi. Shuningdek, shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish, kirish huquqlarini cheklash, ma’lumot sifatini tekshirish va ko‘chirilgan jinoyatchilikni kuzatish bo‘yicha huquqiy kafolatlar yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *kriminogen xaritalash; hot spot; GIS; mahalla; vaqt–joy tahlili; manzilli profilaktika; resurslarni taqsimlash.*

ZAMONAVIY HUQUQSHUNOSLIKNING AKTUAL MUAMMOLARI

XXIII-RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

YAKUNLARI BO'YICHA ILMIY ISHLAR TO'PLAMI

Issue - 10(2026) Available at www.uznauka.uz

ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПЛАНОВ ПРОФИЛАКТИКИ НА ОСНОВЕ КРИМИНОГЕННОГО КАРТОГРАФИРОВАНИЯ И ПОДХОДА HOT-SPOT НА УРОВНЕ МАХАЛЛИ

Нусратуллаев Шахбоз Жуманазар угли

Независимый исследователь Ташкентского государственного юридического университета

Электронная почта: shaxxxxx1100@gmail.com

Аннотация. В тезисах анализируется вопрос перехода в профилактике правонарушений на уровне махалли от территориальной категоризации к модели криминогенного картографирования, основанной на пространственно-временной концентрации преступлений. Хотя деление махаллей на «красные–жёлтые–зелёные» категории служит определению территориальных приоритетов, оно не показывает, на какой именно улице, в каком объекте, кластере адресов или временном промежутке преступление повторяется. Поэтому предлагается цикл «картографирование → анализ → адресная мера → ресурс → оценка → обновление», предполагающий выявление микротерриториальных «горячих точек» по геокодированным данным с временной меткой, перераспределение соответствующих профилактических ресурсов и повторное измерение результата. Обосновывается, что подход hot-spot — это не способ объявить всю махаллю опасной, а инструмент выявления повторяющихся событий в малой географической единице. Также освещаются правовые гарантии: защита

персональных данных, ограничение прав доступа, проверка качества данных и наблюдение за вытесненной преступностью.

Ключевые слова: криминогенное картографирование; hot spot; ГИС; махалля; пространственно-временной анализ; адресная профилактика; распределение ресурсов.

LEGAL AND ORGANISATIONAL ISSUES OF DEVELOPING PREVENTION PLANS BASED ON CRIME MAPPING AND THE HOT-SPOT APPROACH AT THE MAHALLA LEVEL

Nusratullaev Shakhboz Jumanazar ugli

Independent researcher, Tashkent State University of Law

E-mail: shaxxxxx1100@gmail.com

Abstract. The thesis examines the shift, in offence prevention at the mahalla level, from territorial categorisation to a crime mapping model based on the concentration of crime in time and place. Although classifying mahallas into “red–yellow–green” categories helps to set territorial priorities, it does not show on which street, at which facility, in which cluster of addresses or during which time interval crime recurs. The thesis therefore proposes a cycle of “mapping → analysis → targeted measure → resources → evaluation → updating”, which involves identifying micro-level “hot spots” from geocoded and time-stamped

data, redistributing prevention resources accordingly and re-measuring the outcome. It is argued that the hot-spot approach is not a means of labelling an entire mahalla as dangerous, but a tool for identifying recurring incidents within a small geographic unit. Legal safeguards are also discussed: personal data protection, restriction of access rights, data quality control and monitoring of displaced crime.

Keywords: crime mapping; hot spot; GIS; mahalla; space–time analysis; targeted prevention; resource allocation.

KIRISH. Huquqbuzarliklar hudud bo‘yicha bir tekis taqsimlanmaydi. Bir mahallaning o‘zida ham ayrim ko‘chalar, chorrahalar, bozor atrofi, transport bekatlari, savdo nuqtalari yoki boshqa mikrohududlarda hodisalar takroran to‘planishi mumkin. Shu sababli mahallani umumiy “xavfli” yoki “xavfsiz” deb baholash profilaktika resursini qayerga va qaysi vaqtda yo‘naltirish kerakligini to‘liq ko‘rsatmaydi.

O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O‘RQ-371-son “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni (keyingi o‘rinlarda — Profilaktika to‘g‘risidagi Qonun) huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, o‘rganish va bartaraf etishni profilaktikaning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilaydi [1]. Bu norma jinoyat sodir bo‘lgan joy va vaqtni tizimli tahlil qilish uchun umumiy huquqiy asos beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-yanvardagi PQ-1-son “2025-yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori (keyingi o‘rinlarda — PQ-1-son qaror) esa “har bir mahallada huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish”ni ustuvor vazifa sifatida belgilab, kriminogen vaziyati murakkab mahallalarda ilmiy-amaliy yondashuvlar asosida sabablarni aniqlash, choraklik manzilli chora-tadbirlarni shakllantirish va zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etishni nazarda tutadi [2].

Umumlashtirilgan mahalliy institutsional tahlillarda jinoyatlar mahalla kesimida toifalangan bo‘lsa-da, hodisalar geokodlangan va vaqt belgisi qo‘yilgan yagona bazaga to‘liq integratsiya qilinmagani kuzatiladi. Natijada bir mahalla “qizil” toifada turishi mumkin, biroq uning ichida jinoyat aynan qaysi mikrohududda, qaysi soatda va qaysi tur bo‘yicha takrorlanayotgani profilaktika rejasida yetarlicha aks etmasligi ehtimoli mavjud.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA).

Hot-spot yondashuvining ilmiy mazmuni

Hot-spot yondashuvi jinoyatchilikni yirik ma’muriy hudud emas, kichik geografik birliklar darajasida tahlil qiladi. Sherman va Weisburd tomonidan Minneapolisda o‘tkazilgan klassik eksperiment yuqori jinoyat konsentratsiyasiga ega kichik joylarda patrul mavjudligini ko‘paytirish jinoyat chaqiriqlari va tartibsizlikni kamaytirishi mumkinligini ko‘rsatgan [3]. Keyingi tizimli sharhlar

ham kichik geografik hot-spotlarga yo‘naltirilgan politsiya choralarining jinoyatni kamaytirish bo‘yicha kichik, ammo barqaror ijobiy ta’sirini qayd etadi [4].

Weisburdning “crime concentration at place” yondashuvi jinoyatlarning muayyan mikrojoylarda vaqt davomida ham yuqori darajada konsentratsiyalanishini ko‘rsatadi [5]. Bu profilaktika uchun muhim: resursni butun mahalla hududiga bir tekis tarqatish o‘rniga, takroriy hodisalar to‘planadigan aniq nuqta va vaqtga yo‘naltirish mumkin.

Biroq hot spot deganda butun mahalla tushunilmasligi kerak. Milliy tizimdagi “qizil mahalla” toifasi boshqaruv ustuvorligini belgilovchi yirik hududiy kategoriya bo‘lsa, kriminologik hot spot — odatda ko‘cha segmenti, chorraha, manzil klasteri yoki boshqa kichik makondir [6]. Shu farqni saqlash muhim, aks holda “xavfli mahalla” yorlig‘i haddan tashqari umumlashtirish va resursni yana bir tekis taqsimlashga olib kelishi mumkin.

1-jadval. Mahalla darajasidagi kriminogen xaritalashning taklif etilayotgan sikli

Bosqich	**Asosiy mazmun**	**Mas’ul subyektlar**	**Huquqiy-tashkiliy talab**
1. Geokodlash	Hodisa joyi, turi va vaqti koordinataga bog‘lanadi	IIO, axborot tahlil bo‘linmalari	Aniq manzil sifati; shaxsga doir ma’lumotdan ajratish
2. Konsentratsiya tahlili	Takroriy nuqta, vaqt va jinoyat turi aniqlanadi	Tahlil guruhi, profilaktika inspektori	Hot-spot mezoni oldindan belgilanishi

Bosqich	Asosiy mazmun	Mas’ul subyektlar	Huquqiy-tashkiliy talab
3. Sabab tahlili	Yoritish, savdo, transport, muhit, konflikt yoki boshqa omil tekshiriladi	Mahalla yettiligi, hokimlik, IIO va sohaviy organlar	Faqat statistik nuqta emas, sababga yo‘naltirish
4. Manzilli chora	Patrul, muhitni o‘zgartirish, nazorat, ijtimoiy yoki texnik chora tanlanadi	Vakolatli yetakchi organ	Chora vakolat va mutanosiblikka mos bo‘lishi
5. Resurs taqsimoti	Vaqt, patrul, yoritish, videokuzatuv yoki xizmatlar vaqt–joyga mos qayta taqsimlanadi	Hokimlik, IIO, tegishli organlar	Resursni dalilga asoslangan ustuvorlik bilan ajratish
6. Baholash va yangilash	Oldin–keyin dinamika, ko‘chish yoki yaqin hududga foyda tekshiriladi	Idoralararo tahlil	Davriy qayta hisoblash va natijani hujjatlashtirish

Mahalla profilaktika rejasini GIS asosida shakllantirish modeli

Taklif etilayotgan modelda profilaktika rejasi yillik yoki choraklik umumiy tadbirlar ro‘yxati sifatida emas, muntazam yangilanadigan hududiy xavf xaritasi asosida shakllantiriladi. Har bir hodisa kamida to‘rtta asosiy atribut bilan qayd etilishi kerak: aniq yoki yetarli darajada aniqlashtirilgan joy, sodir bo‘lgan vaqt, huquqbuzarlik turi va takroriylik belgisi. Shaxsga oid ma’lumotlar xarita tahlili qatlamidan ajratilgan holda saqlanishi maqsadga muvofiq.

Keyingi bosqichda vaqt–joy konsentratsiyasi aniqlanadi. Masalan, muayyan ko‘cha segmentida kechki paytda takroriy o‘g‘rilik, bozor atrofi yoki bekatda ma’lum soatlarda bezorilik, turar-joy hududida dam olish kunlari oilaviy konflikt bilan bog‘liq chaqiriqlar to‘planishi mumkin. Har bir bunday klasterga bir xil patrul javobi berish shart emas; chora hodisa turining sababiga mos bo‘lishi kerak.

Jinoyat xaritasi shu nuqtada idoralararo boshqaruv vositasiga aylanadi. Muammo yoritish yoki ko‘cha dizayni bilan bog‘liq bo‘lsa — mahalliy hokimiyat va kommunal xizmat; savdo va noqonuniy faoliyat bilan bog‘liq bo‘lsa — tegishli nazorat organlari; yoshlar yig‘iladigan joydagi nizolar bo‘lsa — yoshlar, ta’lim va profilaktika subyektlari; takroriy individual xavf mavjud bo‘lsa — ichki ishlar va ijtimoiy xizmatlar ishga tushiriladi. Demak, hot-spot xarita “ko‘proq patrul” degan yagona javob emas, muammoni tegishli vakolatli subyektga biriktirish vositasidir [7].

PQ-1-son qarordagi kriminogen vaziyati murakkab mahallalarda manzilli choralarni ishlab chiqish talabi aynan shu yondashuv bilan boyitilishi mumkin [2]. “Mahalla kesimi”dagi chorani “mahalla ichidagi mikrojoy + vaqt oralig‘i + jinoyat turi + sabab + mas’ul organ + kutilayotgan natija” formulasi bo‘yicha tuzish profilaktika rejasini ancha aniq qiladi.

Huquqiy kafolatlar va tashkiliy xavflar

GIS asosidagi profilaktika tizimi ma’lumotlarni ko‘proq yig‘ish emas, ularni aniq maqsad uchun ishlatish tamoyiliga tayanishi kerak. Xaritaning analitik qatlamida jabrlanuvchi, gumon qilinuvchi yoki boshqa shaxsni bevosita aniqlashga

imkon beruvchi ma’lumotlar bo‘lmasligi, zarur hollarda bunday ma’lumotlarga kirish rolga asoslangan vakolat bilan cheklanishi lozim.

Ikkinchi xavf — ma’lumot sifati. Noto‘g‘ri manzil, hodisa vaqtining noto‘g‘ri qayd etilishi yoki turli bo‘linmalarda jinoyat turining bir xil kodlanmasligi soxta hot spot yaratishi mumkin. Shu sababli geokodlash standarti, yagona klassifikator, ma’lumotni tekshirish va takroriy yozuvlarni chiqarish tartibi normativ-metodik hujjatda belgilanmog‘i lozim.

Uchinchi xavf — ko‘chirilgan jinoyatchilik. Resurs bir nuqtaga yo‘naltirilganda jinoyat qo‘shni hududga siljishi mumkin. Biroq tizimli tadqiqotlar hot-spot policing ko‘pincha yaqin hududlarda ham profilaktik foydaning tarqalishini ko‘rsatishini qayd etadi [4]. Shuning uchun baholash faqat hot spot ichidagi o‘zgarishni emas, unga tutash hududlar dinamikasini ham qamrab olishi zarur.

To‘rtinchi xavf — hududni stigmatizatsiya qilish. Ochiq xaritada mahallani “jinoyatchi hudud” sifatida belgilash mulkiy qiymat, fuqarolar obro‘si va ijtimoiy munosabatlarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois xizmat xaritasi va jamoatchilikka e’lon qilinadigan axborotning darajasi farqlanishi, ommaga chiqariladigan ma’lumotlar umumlashtirilgan va xavfsiz shaklda bo‘lishi kerak.

XULOSA. Birinchidan, mahalla darajasida jinoyat va huquqbuzarlik hodisalarini geokodlash hamda vaqt belgisi bilan qayd etishning yagona metodik standarti ishlab chiqilishi lozim.

Ikkinchidan, “qizil–sariq–yashil” mahalla tasnifini saqlagan holda uning ichida mikrogeografik hot-spot qatlamini joriy etish kerak. Mahalla toifasi strategik ustuvorlikni, hot spot esa operativ manzilli choraning joyi va vaqtini belgilaydi.

Uchinchidan, har bir hot spot uchun sabab tahlili, mas’ul organ, chora, muddat, ajratiladigan resurs va natija indikatori ko‘rsatilgan qisqa “mikroyo‘l xaritasi” shakllantirilishi maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, profilaktika inspektori xaritaning yagona “egasi” emas, mahalla darajasidagi xavfsizlik ma’lumotining koordinatori bo‘lishi kerak; sababni bartaraf etish vazifasi tegishli sohaviy organga yuklanishi lozim.

Beshinchidan, hot-spot choralari oldin–keyin natija, takroriy hodisa, tutash hududdagi dinamika va jamoatchilikning xavfsizlik hissi orqali baholanib, samara bermagan choralar avtomatik tarzda takrorlanmasligi kerak.

Shunday qilib, kriminogen xaritalashning huquqiy-tashkiliy qiymati jinoyat joylarini xaritada ranglashning o‘zida emas. Uning asosiy vazifasi huquqbuzarliklar profilaktikasi resursini aniq vaqt, aniq joy va aniq muammoga bog‘lashdir. Mahalla darajasida bunday mexanizm joriy etilsa, umumiy “xavfli hudud” tushunchasidan dalillarga asoslangan mikrohududiy boshqaruvga o‘tish mumkin bo‘ladi.

Mazkur yondashuv Profilaktika to‘g‘risidagi Qonundagi sabab va shart-sharoitlarni aniqlash majburiyatini, PQ-1-son qarordagi mahalla kesimidagi manzilli choralarni va zamonaviy raqamli texnologiyalarni yagona amaliy

mexanizmda birlashtiradi. Shu jihatdan GIS va hot-spot tahlili alohida texnik loyiha emas, huquqbuzarliklar profilaktikasining manzilliligi va resurs samaradorligini oshiruvchi huquqiy-boshqaruv vositasi sifatida ko‘rilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O‘RQ-371-son “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni (amaldagi tahrirda). LexUZ.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-yanvardagi PQ-1-son “2025-yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. LexUZ.

3. Sherman L.W., Weisburd D. General Deterrent Effects of Police Patrol in Crime “Hot Spots”: A Randomized, Controlled Trial // Justice Quarterly. 1995. Vol. 12(4). P. 625–648. DOI: 10.1080/07418829500096221.

4. Braga A.A., Turchan B., Papachristos A.V., Hureau D.M. Hot Spots Policing of Small Geographic Areas Effects on Crime // Campbell Systematic Reviews. 2019. Vol. 15. e1046. DOI: 10.1002/cl2.1046.

5. Weisburd D. The Law of Crime Concentration and the Criminology of Place // Criminology. 2015. Vol. 53(2). P. 133–157. DOI: 10.1111/1745-9125.12070.

6. Eck J.E., Chainey S., Cameron J.G., Leitner M., Wilson R.E. Mapping Crime: Understanding Hot Spots. Washington, DC: National Institute of Justice, 2005.

7. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making Them Work. New York: United Nations, 2010.